

ISSN 2223-3822

Kovalchuk, V., Shakhno A. (2016). Investuvannya v liudskiy kapital yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Investment in human capital as a factor of innovative development of Ukraine's economy]. *Social'no-ekonomichni Problemi i Derzhava*. 15 (2), 33-40.

Інвестування в людський капітал як фактор інноваційного розвитку економіки України

Віктор Ковальчук *, Альона Шахно **

* ДВНЗ «Криворізький національний університет»,

вул. Віталія Матусевича, 11, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50000, Україна

e-mail: kovalchuk.knu@list.ru

д.н., проф., професор кафедри економіки, організації та управління підприємствами

** ДВНЗ «Криворізький національний університет»,

вул. Віталія Матусевича, 11, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50000, Україна

e-mail: alena_shakhno@mail.ru

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, організації та управління підприємствами

Article history:

Received: September, 2016

1st Revision: September, 2016

Accepted: October, 2016

JEL classification:

J24

H50

O15

UDC:

330.322

331.5

Abstract: В статті досліджено проблему інвестування в людський капітал в умовах посилення глобалізаційних процесів. Визначено, що вирішальна роль в розвитку економіки країни віддається людині як носію багатства, що зумовлює максимальне використання людських ресурсів. В роботі представлено узагальнення наукових підходів до визначення категорії «інвестиції в людський капітал». Визначено особливості, які відрізняють інвестиції в людський капітал від інших видів інвестицій. Представлено основні джерела інвестування та надана оцінка стану інвестування в людський капітал в Україні на сучасному етапі. Проаналізовано державні видатки на охорону здоров'я, духовний і фізичний розвиток, освіту; рівень зайнятості та безробіття в Україні; показники підготовки фахівців професійно-технічних та вищих навчальних закладів; середньорічний рівень заробітної плати в Україні. За результатами дослідження в статті запропоновано організаційно-економічний механізм інвестування в людський капітал та комплекс заходів щодо підвищення якості людського капіталу як фактору інноваційного розвитку економіки країни, а саме: фінансування державою пріоритетних стратегічних напрямів людського розвитку; розробка й прийняття сучасних програм розвитку людського капіталу; стимулювання збільшення витрат підприємств і приватних підприємців у розвиток людського капіталу своїх працівників; інвестування на інноваційний розвиток системи освіти та науки, охорони здоров'я; реформування інституту оплати праці та мотивації працівників; оптимізація структури професійно-освітньої підготовки трудових ресурсів відповідно до потреб економіки; створення нових програм формування безперервної системи освіти та регулярного підвищення кваліфікації людського капіталу.

Keywords: інвестиції, людський капітал, освіта, здоров'я, доходи, інноваційний розвиток економіки.

Ковальчук В. Інвестування в людський капітал як фактор інноваційного розвитку економіки України / Віктор Ковальчук, Альона Шахно // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2016. — Вип. 2 (15). — С. 33-40.

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

1. Постановка проблеми

Інтеграція України до світового економічного простору, характерною рисою якого є високий рівень конкуренції, обумовлює необхідність розвитку інноваційної-інвестиційної моделі національної економіки. Вирішальна роль в розвитку економіки країни віддається людині як носію багатства, що зумовлює максимальне використання людських ресурсів. Про це свідчить той факт, що питома вага нових знань, які втілюються в технологіях, товарах, освіті, організації виробництва в розвинутих країнах, становить близько 90% їх ВВП [8]. Сучасна економічна теорія найбільш перспективним напрямом інвестування коштів вважає інвестиції у людський капітал, бо саме це дозволяє отримати довготривалий за часом та найбільший за розміром соціально-економічний ефект. Тому в умовах посилення глобалізаційних процесів проблема інвестування в людський капітал та ефективне його використання стає все більш актуальною.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

Першими дослідниками теорії людського капіталу були класики економічної думки: К. Маркс, Дж. Міль, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт. Визнання людини як особливого виду капіталу у XX ст. пов'язано з іменами Г. Беккера, М. Блауга, Х. Боуеном, Дж. Кендрика, Р. Лукаса, Л. Туроу, Т. Шульца.

Проблемі інвестування у людський капітал значно уваги приділяли такі вітчизняні науковці як: Д.П. Богиня, В.С. Гойло, О.А. Грішнова, О.П. Губенко, А.М. Колот, А.В. Коровський, О.В. Левчук, Е.М. Лібанова, В.Л. Осецький, Г.В. Прошак, Н.В. Ушенко та інші.

3. Невирішені раніше частини загальної проблеми

Разом з тим, у більшості наукових праць недостатньо приділяється уваги дослідженню питань ефективності інвестицій у людський капітал та його використання в умовах інноваційного розвитку економіки України. Тому дослідження ролі інвестицій у процесі формування людського капіталу набуває особливого значення.

4. Постановка завдання

Метою даного дослідження є оцінка стану інвестування в людський капітал в Україні на сучасному етапі, визначення проблем та перспектив ефективного відтворення та розвитку людського капіталу, пошук шляхів підвищення якості людського капіталу як фактора інноваційного розвитку економіки країни.

5. Виклад основного матеріалу дослідження

У науковій літературі існує багато тотожних і близьких за змістом понять до визначення категорії «інвестиції в людський капітал». Концепція людського капіталу розглядає інвестиції в людину як джерело економічного зростання не менш важливе, ніж традиційні капіталовкладення в технічний розвиток. Багато дослідників вважає людський капітал найціннішим ресурсом постіндустріального суспільства. Він визначає темпи НТП, темпи економічного зростання, є передумовою нарощування конкурентоспроможності національної економіки [5, с. 13].

Формування людського капіталу — це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. Інвестування в людину здійснюється в двох напрямках: 1) вкладання фінансових коштів та ресурсів; 2) витрати часу та сили.

Науковці по-різному підходять до визначення поняття «інвестиції в людський капітал» [4, с. 305] (табл. 1).

На наш погляд, інвестиції в людський капітал — це всі цілеспрямовані витрати на розвиток людини в грошовій або іншій формі (на освіту, охорону здоров'я, мобільність), які сприяють підвищенню продуктивних здібностей, вдосконаленню інтелектуального та професійного зростання людини, що приносить в майбутньому дохід як індивіду, так і суспільству в цілому.

Щоб перетворити набуті знання, досвід, здібності на доходи, людина повинна постійно працювати. Тому джерелом доходів являється не рівень освіти, кваліфікації, а праця індивіда.

Таблиця 1. Наукові підходи до визначення категорії «інвестиції в людський капітал»

Дослідники	Визначення категорії
Г. Беккер	Інвестиції в людський капітал – це витрати, здійснені з метою збільшення продуктивних здібностей працівника та його майбутніх доходів. Інвестиції в людський капітал формуються за рахунок витрат на людину, серед яких можна назвати: навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію та пошуки інформації про ціни та доходи
Макконнелл К.Р. і Брю С.Л.	Інвестиції в людський капітал – це будь-які дії, які підвищують кваліфікацію й здібності і, цим самим, продуктивність праці працівників. Витрати, які сприяють підвищенню продуктивності, можна розглядати як інвестиції, бо питомі витрати здійснюються з тим розрахунком, що такі витрати будуть багаторазово компенсовані зростаючим потоком доходів у майбутньому.
Грішнова О.А.	Інвестиції в людський капітал являють собою будь-які дії, що підвищують професійну кваліфікацію та продуктивні здібності людини, і, тим самим, продуктивність праці.
Колосюк А.А.	Виробництво людського капіталу – це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій в: освіту, спеціальну підготовку і перепідготовку, підвищення кваліфікації у виробничій діяльності, зміцнення духовного і фізичного здоров'я.
Кавецький В.В.	Інвестиціями в людський капітал можна назвати всі види вкла-день в людину, пов'язані з істотними витратами, що сприяють зростанню національного доходу (або доходу підприємства)

Складено авторами на основі [4, с. 305]

Як визначає Грішнова О.А., інвестиції в людський капітал мають певні особливості, які відрізняють їх від інших видів інвестицій, а саме:

1. Віддача від інвестицій у людський капітал залежить безпосередньо від терміну його використання, тобто визначається часом, що залишився до закінчення працездатного періоду життя людини. Чим раніше зроблено інвестиції в розвиток людини, тим довше, за інших однакових умов, вони принеситимуть віддачу.

2. В порівнянні з інвестиціями в інші форми капіталу, інвестиції в людський капітал, за оцінками багатьох економістів, є найвигіднішими як для окремої людини, так і для суспільства в цілому.

3. Характер, масштаби і види інвестицій у розвиток людини зумовлені історичними, національними, культурними особливостями і традиціями суспільства, менталітетом народу.

4. Людський капітал зазнає фізичного та морального зносу. Але якщо у процесі використання людського капіталу постійно здійснюються додаткові інвестиції у безперервну освіту, здоров'я тощо, то його якісні й кількісні характеристики можуть покращуватися протягом майже всього життя людини.

5. Вкладення в людський капітал дають тривалий за часом, значний за обсягом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти.

6. Не будь-які інвестиції в людину можна визнати економічно необхідними і суспільно доцільними. Якщо вони завдають шкоди суспільству і не сприяють розвитку людини, то їх не можна визнати інвестиціями в людський капітал [7, с. 89].

Структура вкладень у людський капітал охоплює такі види інвестицій:

– витрати на освіту (вартість загальної і спеціальної освіти, формальна і неформальна освіта, витрати на навчання за місцем роботи);

– витрати на охорону здоров'я (фізичне і психічне здоров'я людини);

– пошук інформації, міграція, мобільність;

– мотивація;

– НДДКР, інформатизація, інтелектуальні новації;

– екологія і здоровий спосіб життя;

– культура і дозвілля [5, с. 27].

Джерелом інвестицій в людський капітал можуть виступати: держава (уряд), регіони, недержавні суспільні фонди і організації, окремі підприємства (фірми), домогосподарства (індивіди), міжнародні фонди і організації, а також освітні установи. Державні видатки на охорону здоров'я, духовний і фізичний розвиток, а також освіту за період 2005 – 2014 рр. представлено в табл. 2.

Як видно з даних табл. 2, найбільший відсоток видатків з Державного бюджету направлено на освіту (19-21%), найменше на духовний та фізичний розвиток – 2,4 – 3%. Видатки на охорону здоров'я становлять в межах 11-12% від загальної суми видатків з Державного бюджету.

Таблиця 2. Державне фінансування людського капіталу за період 2005-2014 рр., млн. грн.

Показники	Роки					
	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Видатки з Державного бюджету України, всього	141698,8	377842,8	416853,6	492454,7	505843,8	523125,7
у %	100	100	100	100	100	100
в тому числі:						
- охорона здоров'я	15476,5	44745,4	48961,6	58453,9	61568,8	57150,1
у % до видатків Державного бюджету	10,92	11,84	11,75	11,87	12,17	10,92
- духовний та фізичний розвиток	3449,8	11525,4	10754,9	13639,6	13661,2	13857,7
у % до видатків Державного бюджету	2,43	3,05	2,58	2,77	2,70	2,65
- освіта	26801,8	79826	86253,6	101560,9	105538,7	100109,5
у % до видатків Державного бюджету	18,91	21,13	20,69	20,62	20,86	19,14

Складено авторами на основі даних [2]

На сьогодні в Україні спостерігається незбалансованість розвитку людського капіталу. Люди, що мають високий рівень кваліфікації, через безробіття готові працевлаштуватись на низькооплачувану роботу, що негативно впливає на їх подальший професійний розвиток та неефективне використання людського капіталу. Збільшення інвестицій у людський капітал і підтримка їх на високому рівні є стратегічно необхідною умовою входження України в число розвинутих країн [6].

Динаміка зміни зайнятого населення та рівень безробіття за період 2005-2015 рр. представлено в табл. 3.

Таблиця 3. Рівень безробіття в Україні з 2005 по 2015 рр. (кількість населення в тис.)

Показники	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття
2005	46929,5	20481,7	18886,5	1595,2	7,80%
2006	46646,0	20545,9	19032,2	1513,7	7,40%
2007	46372,7	20606,2	19189,5	1416,7	6,90%
2008	46143,7	20675,7	19251,7	1424,0	6,90%
2009	45962,9	20321,6	18365,0	1956,6	9,60%
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,80%
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,60%
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,10%
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,70%
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,70%
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,50%
2015/2005, +/-	-4169,0	-3085,7	-3144,5	58,8	1,70%
2015/2005, у %	-8,9	-15,1	-16,7	3,7	х

Джерело: складено авторами на основі [2]

Аналіз даних табл. 3 свідчить, що за період 2005-2015 рр. кількість населення України зменшилась на 8,9%, зайнятість населення знизилась на 16,7%, а кількість безробітного населення збільшилось на 3,7% (рівень безробіття в 2015 р. становить 9,5%), що є негативною тенденцією. Суттєвими факторами впливу є політична нестабільність в країні, кризові явища в економіці.

Освіта є основою формування людського капіталу, а інвестиції в освіту – джерело майбутнього доходу. Інвестиції в освіту підвищують рівень і обсяг знань людини, сприяють формуванню, трансформації і розвитку знань, підвищенню ефективності функціонування соціально-економічних систем. Інформація, знання і навички – вирішальні чинники ефективного ринку праці, конкурентоспроможності та економічного розвитку [1, с.12].

Динаміка показників підготовки фахівців професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів представлено в табл. 4.

За період 2005-2015 рр. кількість професійно-технічних закладів зменшилась з 1023 до 798 (на 22%), а підготовлено та випущено кваліфікованих робітників менше на 42,4% в порівнянні з 2005 роком.

Кількість вищих навчальних закладів (III-IV рівнів акредитації) також зменшилась за аналізований період з 345 до 288, що становить 16,5%, а кількість випущених фахівців за період 2005-2010 рр. зростала з 372,4 тис. осіб до 543,7 тис. осіб (зростання на 46%). За період з 2010 року по 2015 рік кількість випущених фахівців зменшилась з 543,7 тис. осіб до 374 тис. осіб, тобто на 31,2%. Одним із факторів впливу є демографічний спад (табл. 3).

Таблиця 4. Динаміка показників підготовки фахівців професійно-технічних та вищих навчальних закладів

Професійно-технічні навчальні заклади					Вищі навчальні заклади							
Роки	Кількість закладів	Кількість учнів, тис.	Прийнято учнів, тис.	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис.	Кількість ВНЗ, од		Кількість студентів у ВНЗ закладах, тис.		Прийнято студентів, тис.		Випущено фахівців, тис.	
					I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації
2005	1023	496,6	314,2	286,6	606	345	505,3	2203,8	169,2	503	142,7	372,4
2006	1021	473,8	303,7	289,3	570	350	468	2318,6	151,2	507,7	137,9	413,6
2007	1022	454,4	299,2	285,1	553	351	441,3	2372,5	142,5	491,2	134,3	468,4
2008	1018	443,6	288,1	269,6	528	353	399,3	2364,5	114,4	425,2	118,1	505,2
2009	975	424,3	249,9	239,4	511	350	354,2	2245,2	93,4	370,5	114,8	527,3
2010	976	433,5	282,9	247,4	505	349	361,5	2129,8	129,1	392	111	543,7
2011	976	409,4	241,7	240,1	501	345	356,8	1954,8	105,1	314,5	96,7	529,8
2012	972	423,3	241,8	202,1	489	334	345,2	1824,9	99,8	341,3	92,2	520,7
2013	968	391,2	225,2	227,3	478	325	329	1723,7	93,9	348	91,2	485,1
2014	814	315,6	178	182	387	277	251,3	1438	69,5	291,6	79,1	405,4
2015	798	304,1	176,6	165	371	288	230,1	1375,2	63,2	259,9	73,4	374
2015/2014, +/-	-225,0	-192,5	-137,6	-121,6	-235,0	-57,0	-275,2	-828,6	-106,0	-243,1	-69,3	1,6
2015/2014, у %	-22,0	-38,8	-43,8	-42,4	-38,8	-16,5	-54,5	-37,6	-62,6	-48,3	-48,6	0,4

Джерело: складено авторами на основі [2]

На розвиток людського капіталу впливає стан фізичного й психічного здоров'я людини. За даними Державної служби статистики України [2] за період 2005-2015 рр. відбулося зменшення кількості закладів охорони здоров'я майже на 38% (з 2,9 тис. до 1,8 тис. закладів).

Таблиця 5. Динаміка середньорічної заробітної плати в Україні за період 2005-2015 рр.

Показник	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Середня заробітна плата, грн	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026	3265	3480	3788
Середня заробітна плата, дол. США	157,3	206,1	267,5	342,9	244,6	282,1	330,5	378,7	408,5	292,2	176,7
Темпи зростання реальної заробітної плати (до попереднього року), %	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8

Джерело: складено на основі [2, 3, 9]

Об'єктивною умовою збільшення інвестицій у людський капітал є підвищення рівня доходів населення. Первинним і основним джерелом доходів населення України є заробітна плата. Динаміка середньорічної заробітної плати в Україні за період 2005-2015 рр. представлено в табл. 5.

Як видно з даних табл. 5, в Україні за аналізований період спостерігається зростання номінальної заробітної плати, але темпи реальної заробітної плати свідчать про зменшення доходів населення, особливо в 2014-2015 рр. (93,5% і 79,8% відповідно). Середня заробітна плата в доларах США в 2015 році зменшилась в 2,3 рази в порівнянні з 2013 роком (з 408,5\$ до 176,7\$).

Отже, для інноваційного розвитку України першочергово необхідно звернути увагу на розвиток людського капіталу як головного фактору розвитку національної економіки. Саме досягнення найвищого показника розвитку людського капіталу є запорукою майбутнього успіху країни та покращення її становища на міжнародному рівні.

Організаційно-економічний механізм інвестування в людський капітал представлено на рис. 1.

Рис.1. Організаційно-економічний механізм інвестування в людський капітал
(складено авторами)

Виконаний аналіз стану інвестування у людський капітал дозволив визначити основні проблеми, вирішення яких вимагає впровадження дієвих заходів з боку держави в напрямку ефективного розвитку людського капіталу, а саме:

- фінансування державою пріоритетних стратегічних напрямів людського розвитку;
- розробка й прийняття сучасних програм розвитку людського капіталу як головного фактору формування інноваційної економіки України;
- стимулювання збільшення витрат підприємств і приватних підприємців у розвиток людського капіталу своїх працівників;
- інвестування на інноваційний розвиток системи освіти та науки, охорони здоров'я;
- реформування інституту оплати праці та мотивації працівників;
- оптимізація структури професійно-освітньої підготовки трудових ресурсів відповідно до потреб економіки, що має стати основним завданням державної соціальної політики;
- створення нових програм формування безперервної системи освіти та регулярного підвищення кваліфікації людського капіталу.

6. Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку

Таким чином, в умовах посилення глобалізаційних процесів головним стратегічним пріоритетом держави стає розвиток людського капіталу. Ключовими елементами розвитку людського капіталу та становлення економіки знань є освітній, інтелектуальний, культурно-психологічний потенціал, здоров'я нації, а розробка та реалізація широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації системи освіти, науки та охорони здоров'я, соціального захисту та забезпечення, наближення її до потреб внутрішнього розвитку держави та суспільства, до якості стандартів ЄС стає базовою передумовою відтворення, нагромадження і примноження людського капіталу в Україні.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є дослідження методологічних підходів до оцінки ефективності інвестицій в людський капітал.

Author details (in Russian)

Инвестирование в человеческий капитал как фактор инновационного развития экономики Украины

Виктор Ковальчук, Алёна Шахно

Аннотация. В статье исследована проблема инвестирования в человеческий капитал в условиях усиления глобализационных процессов. Определено, что решающая роль в развитии экономики страны принадлежит человеку как носителю богатства, что приводит к максимальному использованию человеческих ресурсов. В работе представлены обобщения научных подходов к определению категории «инвестиции в человеческий капитал». Определены особенности, которые отличают инвестиции в человеческий капитал от других видов инвестиций. Представлены основные источники инвестирования и дана оценка состояния инвестирования в человеческий капитал в Украине на современном этапе. Проанализированы государственные расходы на здравоохранение, духовное и физическое развитие, образование; уровень занятости и безработицы в Украине; показатели подготовки специалистов профессионально-технических и высших учебных заведений; среднегодовой уровень заработной платы в Украине.

По результатам исследования в статье предложен организационно-экономический механизм инвестирования в человеческий капитал и комплекс мероприятий по повышению качества человеческого капитала как фактора инновационного развития экономики страны, а именно: финансирование государством приоритетных стратегических направлений человеческого развития; разработка и принятие современных программ развития человеческого капитала; стимулирование увеличения расходов предприятий и частных предпринимателей в развитие человеческого капитала своих работников; инвестирование в инновационное развитие системы образования и науки, здравоохранения; реформирование института оплаты труда и мотивации работников; оптимизация структуры профессионально-образовательной подготовки трудовых ресурсов в соответствии с потребностями экономики; создание новых программ формирования непрерывной системы образования и регулярного повышения квалификации человеческого капитала.

Ключевые слова: инвестиции, человеческий капитал, образование, здоровье, доходы, инновационное развитие экономики.

Author details (in English)

Investment in human capital as a factor of innovative development of Ukraine's economy

Viktor Kovalchuk, Alyona Shakhno

Abstract. The article studies the problem of investment in the human capital in the globalizing world. Man as wealth bearer is defined as a major factor of the country's economic development and a condition of efficient human resources use. Also, the paper generalizes scientific approaches to the "investment in the human capital" category, determines features distinguishing investment in the human capital among other investment kinds, presents main investment sources, assesses the modern state of investment in the human capital in Ukraine, analyzes public spending on health care, intellectual and physical development, education, employment and unemployment levels in Ukraine as well as indices of training professionals at vocational schools and higher educational institutions and the average annual wage level in the country.

The paper offers an organizational and economic mechanism of investing in the human capital and measures of increasing quality of the human capital as a factor of the country's innovative economic development – public financing priority strategic directions of human development; developing and implementing modern human capital development programs; stimulating state's and private businesses' increase of expenditures on their employees' human capital development; investing in innovative development of education, science and health care; reforming labor remuneration and employee incentive systems; optimizing the workforce professional training structure in accordance with economic requirements; developing new lifelong education and systematic professional development programs

Keywords: investment, human capital, education, health, income, innovative economic development.

Використана література

1. Гізело О.І. Інвестиції в людський капітал як умова соціального розвитку України/ О.І. Гізело// Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – №1. – С. 11–14.
2. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Доходи населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Доходи_населення_України#cite_note-11
4. Заярна Н.М. Теоретичні підходи до визначення поняття інвестицій у людський капітал / Н.М. Заярна, М.І. Попович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 303 – 307.
5. Ларіна Я. Розвиток людського капіталу в умовах глобалізації: [монографія] / Я. Ларіна, О. Брацлавська. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 248 с.
6. Левчук О.В. Інвестиції в людський капітал як визначальний фактор розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс] / О.В. Левчук// Ефективна економіка. – 2013. – №1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712>
7. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: [монографія] / В.М. Лич, І.К.Бондар, І.О. Лютий, О.А. Грішнова та ін. [За ред. В.М. Лича] – К.: КНУБА, 2009. – Ч. I. – 224 с.
8. Ушенко Н.В. Розвиток людського капіталу інноваційно-орієнтованого підприємства / Н.В. Ушенко // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №1(13).– С.45 – 53.
9. Фінансовий портал Мінфін – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/average/>

References

1. Hizelo, O.I. (2015). Investytsii v liudskiy kapital yak umova sotsialnoho rozvytku Ukrainy [Investment in human capital as a condition for social development of Ukraine]. *Rynok pratsi ta zajniatist naselelnia – The labor market and employment*, 1, 11-14.
2. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine] (2016), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 05 September 2016).
3. Wikipedia (2016). *Dokhody naselelnia Ukrainy* [Population income of Ukraine], available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Доходи_населення_України#cite_note-11 (Accessed 07 September 2016).
4. Zayarna, N.M. and Popovych, M.I. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia investytsii u liudskiy kapital [Theoretical approaches to the definition of investment in human capital], *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Herald NLTU Ukraine*, 21.4, 303 - 307.
5. Larina, Ya. and Bratslavska, O. (2012). *Rozvytok liuds'koho kapitalu v umovakh hlobalizatsii* [The development of human capital in the context of globalization], VTs Akademiia, Kyiv, Ukraine.
6. Levchuk, O.V. (2013). Investytsii v liudskiy kapital yak vyznachalniy faktor rozvytku suchasnoi ekonomiky [Investment in human capital as a determinant of development of modern economy]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712> (Accessed 09 September 2016).
7. Lych, V.M., Bondar, I.K., Liutyi, I.O., Hrishnova, O.A. (2009). *Liuds'kyj kapital Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy vidtvorennia* [Human Capital Ukraine: state, problems and prospects of reproduction], KNUBA, Kyiv, Ukraine.
8. Ushenko, N.V. (2012). *Rozvytok liudskoho kapitalu innovatsiino-oriientovanoho pidpriemstva* [The development of human capital innovation-oriented enterprises]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu – Journal of Zaporizhzhya National University*, 1(13), 45–53.
9. Ministry of Finance of Ukraine (2016), available at: <http://index.minfin.com.ua> (Accessed 10 September 2016).